

O terénnom názve *Klanec*

IVETA VALENTOVÁ

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

Obec Mlynky (maď. *Pilisszentkereszt*) sa nachádza na severozápade Maďarska v oblasti Pilišských vrchov a označuje sa za najslowenskejšiu z obcí, resp. slovenských jazykových enkláv v Maďarsku (porov. Szabóová, 2008). Hoci Slováci, ktorí žili v severných horských oblastiach dnešného Maďarska, sa pokladajú za pôvodných, autochtónnych obyvateľov, súčasní Slováci sú skôr potomkovia tých, ktorí prišli do vyľudnených a spustošených oblastí až po porážke osmanských Turkov. Podľa A. Kováčovej a A. Uhrinovej (2008, s. 235) prvé rodiny prišli r. 1747 zo susedného Santova, kam sa dostali pravdepodobne z územia západného Slovenska, najmä z okolia Trnavy a Trenčína. Prevažne záposlovenský charakter nárečia obce môže tento predpoklad len potvrdzovať.

Pri heuristickom výskume terénnych názvov v Mlynkoch¹ informátori uviedli aj názov voľakedajšieho poľa, dnes lesa *Klanec* (*Klaňec*). Na mape z 3. vojenského mapovania z r. 1869 – 1887 sú na juhovýchod od obce skutočne zaznačené geografické objekty s názvami *Klanac*, *Klanac brdo*, pričom pod druhým názvom sa uvádza maďarská podoba, ktorá by mohla byť *Klancz*, *Klanaz* alebo *Klancz h.* (h. = maď. *hegy* „kopec, vrch“), pretože predposledná hláska sa nedá prečítať. G. Papuček v popularizačnej monografii o obci s názvom Mlynky a okolie (2000, s. 17) spomína objekt s názvom *Klánec*, po ktorý kedysi siahal chotár obce.

Podľa ľudového výkladu bol názov motivovaný tým, že na pôvodnom poli „zaklali Gertrúdu“. Ide o ľudovú povesť o historickej tragédii, ktorá sa údajne stala na území dnešnej obce v roku 1213, keď bán Bánk zavraždil kráľovnú Gertrúdu, ktorá je pochovaná v chráme Pilišského opátstva, hoci sa rovnaká povesť traduje aj vo viacerých pilišských dedinách, napr. v Kestúci (Kováčová – Uhrinová, 2008, s. 235). Na základe takejto motivá-

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0019/20 Lexika slovenských terénnych názvov.

¹ Terénny výskum sme urobili v rámci 37. interdisciplinárneho výskumného tábora organizovaného Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku so sídlom v Békešskej Čabe 19. – 24. júna 2022.

cie by sa dalo uvažovať o tom, že sa názov utvoril z príchastia *klaný* zo slovesa *klat'* s významami „pichať, bodat’“, „drgať, pichať rohami (o rohatých zvieratách)“, „zabíjať bodnutím, zakáľať“ (HSSJ 2, s. 50; SSN 1, s. 774) príponou *-ec*: (*klat' >*) *klaný > klan-ec*. Terénne názvy, hlavne názvy kopcov s príponou *-ec* sú v slovenčine bežné, napr. *Čupec, Jablonec, Polonec, Slanec, Žabec* (Majtán, 1996, s. 132). Motivácia a spôsob vzniku tohto názvu sú však iné.

Pravdepodobnejší bude výklad, že názov vznikol priamo toponymizáciou podstatného mena *klanec*, resp. srbskej podoby *klanac*. Apelatívum *klanec* v slovenčine nebolo doložené, K. Kálal a M. Kálal (1923, s. 239) uviedli len žartovný výraz *klanice* pre nohu. Podľa R. N. Maľkovej (1974, s. 26) sa však slovo *klanec* v českej a slovanskej geografickej terminológii používa vo význame „овраг, долина, лощина“ (= rokľina, dolina, údolie). Na Slovensku je štandardizovaný názov lesa *Klanec*, názov cesty *Cesta na Klanec* (Bratislava-Lamač) a vrchu *Klanec* v pohorí Malé Karpaty (Bratislava III, katastrálne územie Vinohrady). V kartotéke terénnych názvov Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV je doložený aj názov pasienka *Klanec* a poľa *Na Klanci* (Bratislava-Dúbravka) i názvy cesty *Klanec* alebo *Klanica* v Šenkvciciach (okr. Pezinok). Na východnom Slovensku v Nižnej Olšave (okr. Stropkov) sa uviedol neštandardizovaný chotárný názov *Klanac*².

V českej toponymii sa slovo *klanec* v terénnych názvoch nevyskytuje, heslár digitálneho Slovníka pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku obsahuje iba neskoncipované heslo *Klančiny*. V publikácii Index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách sa uvádzajú heslá *Klanice, Klanický, Klaničky* (pl.), *Klanecko, Klanečko, Klanečko*, osobné meno *Klán* a miestne názvy *Klánovice* a *Klanečná*. Osadný názov *Klánovice* vznikol z osobného mena zakladateľa *Klán*, ale utvorenie názvu *Klanečná* sa vysvetľuje od slova *klanec* s významom čes. „žábronožec (risculus)“, dnes *žábronožka*, slov. *žabronožka*, čo je vodný kôrovec, resp. niekoľko druhov kôrovcov, ktoré žijú v miestnych vodách (Profous, 1949, s. 230). A. Profous (tamže) objasnil pôvod označenia živočíchov *klanec* z psl. **klěň* i **klenь*, v ruštine *kleň, kleňok* (u autora uvedené v podobe *klenь, kleněкь*) s významom „tloušť, kleň“,

² Zdroj, z ktorého sa názov vyexcerpoval, nebol uvedený, bol získaný na základe korešpondencie Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV azda s vtedajším národným výborom obce (dnes obecným úradom).

v poľ. *kleń* i *klenieć*, čes. *kleň* (m.) i *kleně* (f.), celoslov. *klen* i *kleň* s významom „bĕlice“, pričom po mäkkej spoluhláske sa hláska *e* zmenila niekedy na hlásku *a*, ako napr. aj v slovách *želud'* > *žalud'*, *vĕla* > *vĕala*. Od adjektíva *klanečnā* (s rovnakým pôvodom) pridaním prípony *-ica*, ktorá je typická pri tvorení názvov vodných tokov, vyložil aj názov slovenskej rieky *Klanečnica* (prítok Váhu v okr. Nové Mesto nad Váhom; porov. aj Kott, 1890, s. 593). F. Kott (1880, s. 1 141, p. heslo *prohyb*) však uviedol aj význam slova *klanec* v súvislosti s horami: čes. „hlboký a úzký prohyb (převal, nem. die Senke)“ so synonymnými výrazmi *soutka*, *soutěska*, nem. *der Engpass*. Český výraz *soutka* má význam „úzka ulička“ a slovo *soutěska* „prielom, tieňava, tiesnina, tesný, úzky priesmyk, úžina, úzky priechod v horách, priepasť, úzka cesta“ (porov. Příruční slovník jazyka českého, Malý staročeský slovník).

G. Papuček (2000, s. 17) predpokladal, že názov *Klánec* v Mlynkoch pochádza od Srbov z neďalekej obce Pomáz a slovo *klanec* znamená úžinu, hlbokú cestu. J. Stanislav (1948 a, s. 300) uviedol pri susednej obci Senváclav názvy *Klanac brdo*, samotu *Klanac* v podobách, ktoré sa uvádzajú aj na mape 3. vojenského mapovania, a tiež ich pokladal za srbské vzhľadom na srbskú kolonizáciu v tejto oblasti. Slovo *brdo* má celoslovanský charakter a pri tvorení geografických názvov ho využili všetci Slovania vo význame „(skalnatý) vrch, kopec, vyvýšenina“, ktorý je základný v južnoslovanských jazykoch, a vo význame „pretiahnutá vrchná časť (alebo i bočná hrana) vrchu alebo pohoria, hrebeň“, „horský hrebeň“ je zase charakteristický pre slovenské terénne názvy (Majtán, 1996, s. 54 – 55). V doklade *Klanac brdo* slovo *brdo* nebude súčasťou názvu, skôr ide len o vyjadrenie druhu objektu, ktorý názov *Klanac* pomenúva, v tomto prípade (skalnatý) kopec.

Už F. Miklosich (1874, s. 180) medzi slovanskými apelatívami používanými v toponymii uviedol slovo psl. **kľanьць*, v slovinčine *klanjec* via angusta (= úzka, tesná cesta, ulica) (porov. *klano* s významom „ohyb, záhyb“), v chorvátčine *klanjec*, v srbčine *klanac* lutum (= bahno). J. Schütz (1957, s. 44) medzi srbské a chorvátske geografické termíny zaradil aj slovo *klánac* (genitív *klánca*) označujúce „úzky priesmyk, roklinu, úzke údolie“, v kajkavských nárečiach *klánjec* s významom „úzka cesta“, v slovin. *klánec* „horská cesta, chodník; dedinská ulička, stekajúci pramienok potoka“ z východiskového slova **kľanьць*. Za novšie deriváty pokladal *klánčič*, *klánčina*. Z toponým uviedol príklady *Klanac*, *Klančina*. Podľa R. Badjuru

(1953, s. 213) v slovinčine slovo *klanec* úplne stratilo pôvodný význam, rozumie sa pod ním cesta alebo chodník, ktorý vedie strmo do kopca, ale u Chorvátov sa zachoval pôvodný význam „preklano mesto, globoko zarit pot navkreber, globačo, vobče terenski razkol, razpor med navadnimi ali pečevnimi bregovi“ (= rozoklané miesto, hlboká vrytá cesta do kopca, priehlbina, vo všeobecnosti terénna rozpoltenosť, priepasť, medzi obyčajnými alebo skalnatými brehmi/svahmi). V slovinskej toponymii aj M. Snoj (2009, s. 188) uviedol názov *Klánec* (štandardizovaný ako *Klanc*) z apelatíva *klánec* (< slovan. **kolъcbъ*³ s predpokladaným významom „úzky priechod, úzka cestička“) s významami „útes, strmá cesta nahor; rozseknuté, rozoklané, rozštiepené miesto, terén, hlboko vrytý chodník, resp. cesta do kopca, chodník“, v chorvátčine a srbčine tiež s významom „roklina, hlboko vrytá cesta (do kopca), chodník“, pričom podotkol, že sa zvykne vyskytovať aj v názvoch ulíc. Názvy *Klánec*, *Klánec* v slovinskej toponymii, v ktorých je zachované apelatívum *klánec* s významom „pot na strmini“ (= cesta na svahu), „vaška cesta“ (= dedinská cesta), uviedol aj P. Merku (2006, s. 100 – 101). Apelatívum *klánec* s významom „priesmyk, prielom, tiesňava, tiesnina, úval“ je v srbčine a v chorvátčine známe aj v súčasnosti (porov. Srbocharvátsko-český slovník, s. 257).

Záver: Názov poľa a kopca *Klanec*, pôvodne *Klanac* v Mlynkoch vznikol z južnoslovanského, konkrétne zo srbského apelatíva *klánec* v niektorom z uvedených významov podľa vlastnosti, charakteru objektu vplyvom srbskej kolonizácie v okolí obce. Do slovenčiny sa adaptoval ako *Klanec*. Rovnomenné názvy na juhu západného Slovenska budú súvisieť s chorvátskou kolonizáciou v tejto časti v 16. stor. a budú chorvátskeho, nie slovenského pôvodu. Aj chotárny názov *Klanac* na východnom Slovensku vzhľadom na jeho ojedinelosť v tejto oblasti bude chybný alebo ide o prevzatie z južnoslovanských jazykov, hoci pre túto oblasť netypické.

LITERATÚRA

BADJURA, Rudolf: Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1953. 340 s.

³ M. Snoj rekonštruuje východisko **kolъcbъ* na rozdiel od F. Miklosicha, ktorý predpokladal východiskové slovo **klanъcbъ* (a v nadväznosti na F. Miklosicha aj J. Schütz a R. Badjura). M. Snoj tak urobil na základe novších poznatkov slovanskej etymológie.

BĚLIČ, Jaromír – KAMIŠ, Adolf – KUČERA, Karel: Malý staročeský slovník. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1978. 708 s.

KOVÁČOVÁ, Anna – UHRINOVÁ, Alžbeta: Slovenské Mlyny. In: Slovenský jazyk v Maďarsku. Bibliografia a štúdie. II. Eds. A. Uhrinová – M. Žiláková. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2008, s. 229 – 278.

KOTT, František Št.: Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický. Díl 2. N – P. Praha: Tiskem a nákladem Knihtiskárny Františka Šimečka 1880. 1 269 s.

KOTT, František Št.: Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický. Díl 6. Dodatky. D – N. Praha: Tiskem a nákladem Knihtiskárny Františka Šimečka 1890. 1 220 s.

MAJKO, Raisa Nikolajevna: Geografičeskaja terminologija českogo i slovackogo jazykov. Minsk: Izdatel'stvo Nauka i tehnika 1974. 144 s.

MERKŮ, Pavle: Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu. Ljubljana: Založba ZRC 2006. 216 s.

MIKLOSICH, Franz: Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen. II. Wien: Academie der Wissenschaften 1874. 272 s.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše – MATÚŠOVÁ, Jana: Index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV 1991. 269 s.

PAPUČEK, Gregor: Mlyny a okolie. 1. diel. Mlyny: Samospráva obce Mlyny 2000. 180 s.

Příruční slovník jazyka českého. 1 – 9. Praha: Státní nakladatelství/Státní pedagogické nakladatelství 1935 – 1957. Dostupné na <https://psjc.ujc.cas.cz/> [cit. 7. 12. 2022].

PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Praha: Česká akademie věd a umění 1949. 706 s.

SCHÜLTZ, Joseph: Die geographische Terminologie des Serbokroatischen. Berlin: Akademie-Verlag 1957. 114 s.

Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku [online]. Brno: dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. © 2014 – 2022. Dostupné na <http://spjms.ujc.cas.cz> [cit. 7. 12. 2022].

SNOJ, Marko: Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen. Ljubljana: Založba Modrijan in Založba ZRC 2009. 606 s. ISBN 978-961-360-6.

Srbocharvátsko-český slovník. Praha: Academia 1982. 988 s.

SZABÓOVÁ, Orsolya: Mlyny – „najslovenskejšia“ slovenská obec – Pilisszentkereszt – a „legszlovákosabb” szlovák település. In: Slovenský jazyk v Maďarsku. Bibliografia a štúdie I. A szlovák nyelv Magyarországon. Bibliográfia és tanulmányok II. Zost. A. Uhrinová, M. Žiláková. Békešská Čaba: VÚSM 2008, s. 196 – 229.